

سازمان بهیشتی کشور

مرکز توسعه پیشگیری و درمان اعتیاد
معاونت پیشگیری از آسیب های اجتماعی

طرح مشارکت اجتماعی دانش آموزان

با هدف ارتقای مشارکت و کنش های ارتباطی سالم در مدارس

مقدمه

دانش آموزان دوره متوسطه آموزش رسمی در کشور ایران، با توجه به جوانی جمعیت، نسبت قابل توجهی را در مقایسه با سایر گروه های سنی به خود اختصاص می دهند. ایشان همچنین، نیروهای بالقوه فعال اقتصادی کشور هستند که پس از فراغت از تحصیل قرار است بار تکفل گروه های غیرفعال اقتصادی یعنی کودکان و سالخوردگان را بر دوش بگیرند و نیروی انسانی ای باشند که مولفه اصلی دستیابی به توسعه اقتصادی اجتماعی در هر جامعه است. با توجه به تغییرات شتابنده اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشور و گسترش ارتباطات رسانه ای جهانی و اشاعه ارزش های فرهنگی متفاوت و متنوع، حفظ و ارتقای سلامت، بهبود رفاه و کیفیت زندگی این گروه سنی بسیار اهمیت دارد. شکاف بین نسلی در ایران که با توجه به این تحولات سریع به صورت فزاینده ای هم گسترش یافته، نظارت بهینه و فراگیر متولیان حوزه آسیب های اجتماعی و مسئولان آموزش و پرورش را برای پیشگیری از درگیر شدن شان در انواع آسیب ها و تهدیدهای زندگی مدرن امروز می طلبد.

در این میان، به طور مشخص بر اساس نتایج تحقیقات و مطالعات انجام شده^۱ می توان به چند عامل^۲ که زمینه ساز و بستر ساز بروز آسیب های اجتماعی در بین نوجوانان هستند اشاره کرد: ۱- شکاف بین نسلی، ۲- پیامدهای دوران بلوغ، ۳- رواج فردگرایی خودخواهانه، ۴- ضعف در مهارت های ارتباطی و اجتماعی، و ۵- احساس محرومیت نسبی. برای کاستن از تاثیرات این عوامل خطر و تهدید کننده سلامت اجتماعی دانش آموزان، رویکرد و رهیافت اصلی دفتر پیشگیری از آسیب های اجتماعی، تکیه و تاکید بر دارایی ها و ظرفیت های پیشگیرانه به عنوان عوامل محافظ^۳ است. مشخصاً در این رابطه، تقویت سرمایه اجتماعی از طریق ایجاد سازوکارهای مشارکت جویی و ارتقای ارتباطات سالم میان دانش آموزان، به عنوان دارایی و عاملی پیشگیرانه مرکز توجه طراحی برنامه قرار گرفته است.

تدارک برنامه های اقدام و برنامه های بهنگامی که نیازهای دانش آموزان را با توجه به تنوع قومی، مذهبی، فرهنگی و اقتصادی و منطقه ای شان در سراسر کشور شناسایی کند، و حمایت و نظارت موثر را با جلب مشارکت خودشان در جهت کاستن از فاصله های بین-نسلی میان ایشان و والدین و مربیان شان که در ارتباط مستقیم با ایشان قرار دارند فراهم کند، و نظارت لازم را از سوی اولیای مدرسه، و والدین شان هم-زمان امکان پذیر سازد، از ضروریات عصر حاضر به حساب می آید. دفتر پیشگیری از آسیب های اجتماعی با تهیه برنامه حاضر (که ذیل برنامه کلی تر ارتقای سرمایه اجتماعی و ارتباطات سالم طراحی شده) قصد دارد تا به این نیاز پاسخ دهد. متولیان پیشگیری از آسیب های اجتماعی معمولاً به ابعاد جسمانی و روانشناختی افراد توجه داشته اند اما خلاء ای در ارتباط با تامین سلامت اجتماعی دانش آموزان احساس می شود که برنامه حاضر با هدف ارتقای سرمایه اجتماعی قصد دارد تا این خلاء یا غفلت را در حد توانایی و ظرفیت های سازمان بهزیستی جبران کند.

اجرای برنامه «مشارکت اجتماعی دانش آموزی» از نقطه نظر پیشگیری از آسیب های اجتماعی در دانش آموزان، تدارک ظرفیت لازم در میان ایشان برای شکوفایی استعدادهای شان که در قالب فعالیت های گروهی محقق و تسهیل می شود، و به ویژه، با توجه به محدوده سنی گروه هایی که درگیر خواهند شد، تبدیل چالش ها و تهدیدات دوره بلوغ به فرصت، و تقویت مهارت های ارتباطی و کارگروهی، حائز اهمیت است.

^۱ در این خصوص مشخصاً می توان به کتاب های مجموعه مقالات دو همایش ملی آسیب های اجتماعی ایران که توسط انجمن جامعه شناسی ایران که در سال های ۱۳۸۱ و ۱۳۹۳ توسط نشر آگه منتشر شد، اشاره کرد.

^۲ Risk Factors

^۳ Protective Factors

پیشینه

پیشینه و سوابق مشابه این طرح در چارچوب فعالیت های سازمان بهزیستی کشور، را می توان در تجاربی یافت که در قالب دو برنامه همیاران سلامت روان و برنامه آموزش مهارت های زندگی در مدارس کسب شده است. در برنامه همیاران سلامت روان که بیست سال از عمر آن می گذرد، افراد محلی علاقمند و توانمند برای حل مشکلات محلی دور هم جمع می شوند. این افراد از آموزش هایی برخوردار می شوند که به آنها در چاره جویی و حل مشکلات محلی کمک خواهد کرد. گروه های محلی توانسته اند قدم های مثبت و موثری در حل مشکلات محلی خود بردارند. موفقیت در این گروه های محلی ما را بر این داشت که الگوی مشابه تجربه در مدارس نیز ترویج شود.

از طرف دیگر، بیش از ده سال، برنامه آموزش مهارت های زندگی در جهت توانمندی روانی- اجتماعی دانش آموزان در برخی مدارس ابتدایی و راهنمایی کشور اجرا شد. در این برنامه که با هماهنگی سازمان بهزیستی و وزارت آموزش و پرورش انجام گرفت، از طریق آموزش های کارگاهی، مهارت های زندگی به کارشناسان دو نهاد و همچنین معلمان علاقه مند منتقل گردید. این مهارت ها با استفاده از محتوای آموزشی تهیه شده برای معلمان و دانش آموزان، در کلاس های درس مقاطع ابتدایی و راهنمایی آموزش داده و تمرین شد. تجربه همکاری موفق ده ساله با آموزش و پرورش، به ما جسارت داده است که اجرای برنامه جدید را در مدارس آغاز کنیم و شاهد همکاری دانش آموزان، معلمان و والدین در جهت کاهش آسیب های اجتماعی باشیم.

مبانی و رویکرد

این طرح با تکیه بر رابطه تنگاتنگ میان مفاهیم سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی و رویکرد اجتماعی به پیشگیری از آسیب های اجتماعی طراحی شده است. ارتباط میان سلامت و سرمایه اجتماعی در قالب توضیح پیرامون مفهوم سلامت اجتماعی^۴ مشخص می شود. منظور از سلامت اجتماعی، در واقع بعد سوم سلامت است که در مقایسه با دو بعد دیگر یعنی بعد جسمانی و بعد روانی کمتر شناخته شده است. سازمان بهداشت جهانی در تعریف خود از سلامت به هر سه بعد اشاره دارد. مفهوم سلامت اجتماعی همپوشانی زیادی با سرمایه اجتماعی^۵ دارد به این معنا که مولفه های اصلی آن «اعتماد، مسئولیت پذیری و مشارکت پذیری» افراد است. جامعه ای که از نظر سلامت اجتماعی شرایط بهتری دارد جامعه ای است که افراد در آن به همدیگر اعتماد بیشتری دارند، در فعالیت های اجتماعی مشترک درگیر هستند و ارتباطات سالم میان ایشان برقرار است. این که افراد برای حل مشکلات شان، به جای اعمال خشونت، قائل به گفتگو و مفاهمه باشند نشان از تعامل سالم میان فرد و جامعه و مابین گروه های اجتماعی دارد.

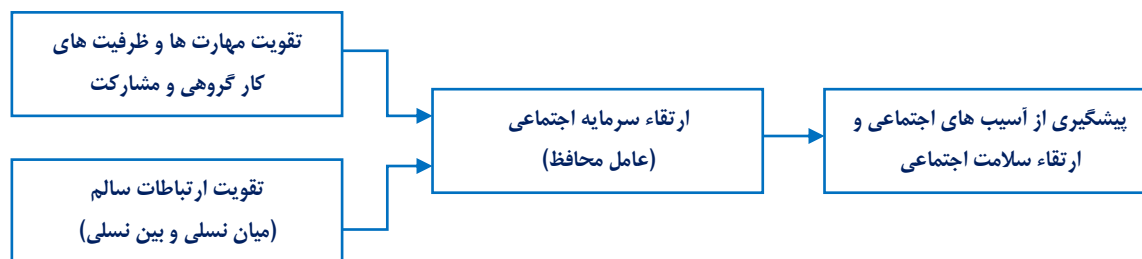
بر این اساس، در این طرح، مشارکت جویی به عنوان کلید پیشگیری در نظر گرفته شده است. بدین معنا که ارتقاء مهارت ها و ظرفیت های کارگروهی و مشارکتی دانش آموزان و همچنین تقویت ارتباطات سالم میان آنها موجب ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی شده که در نهایت به عنوان عامل محافظ و پیشگیرانه از بروز آسیب های اجتماعی عمل می کند. بدین ترتیب، در این طرح پیش بینی می شود که دانش آموزان، در گروه های کنش فعالانه ای قرار می گیرند که با تکیه بر نظارت و حمایت والدین و اولیای مدرسه شکل گرفته، و فعالیت های گروهی شان، بر رفتارهای فردمدارانه و انزوا گرایانه غلبه دارد، و ایشان در تعامل دائمی و موثر با گروه هایی قرار می گیرند که امنیت خاطر و امنیت اجتماعی را برایشان فراهم می کند. دانش آموزان به جای تاکید بر هویت فردی، احساس تعلق خاطر بیشتری با جمعی که به آن تعلق دارند نشان می دهند و هویت جمعی شان بر هویت فردی شان تفوق می یابد. این انسجام گروهی تقویت شده، زمینه محافظت ایشان را در برابر آسیب های اجتماعی فراهم می کند. این پیوندهای اجتماعی، زمینه محافظت از فرد دانش آموز و حتی خانواده ایشان را فراهم می کند.

دانش آموزان، در چارچوب این برنامه، در پویایی گروهی سالم در فضاهای فعالیت اجتماعی شان، به حل مشکلات شان به صورت جمعی و با برخورداری از حمایت اجتماعی متقابل اقدام می کنند، تشکل های دانش آموزی به وجود می آورند و تلاش می کنند از طرد و تبعیض و پیش داوری فاصله بگیرند. شاهد شکل گیری اجتماعات دانش آموزی ای هستیم معطوف به شناسایی و مقابله و پیشگیری از مشکلات اجتماعی و مسایلی که دانش آموزان در زندگی روزمره در میان خودشان و در ارتباط با افراد پیرامونی شان با آنها روبرویند، و تلاش می

^۴ Social Health

^۵ Social Capital

کنند در فرایند شکل گیری حلقه های اجتماعی فعال در ارتباط موثر و کنش های ارتباطی سالم، پویا، مبتنی بر ارزش های صداقت، همدلی، همیاری و تقسیم کاری که با شناسایی استعدادهای شان صورت می دهند، مشکلاتی که برای خود، همشاگردی ها، یا خانواده های شان پدید می آید، را با تکیه بر حمایت های اجتماعی و شکل گیری شبکه های تبادل خدمات اجتماعی چاره جویی کنند. در نمودار زیر، اجزاء چارچوب مفهومی و رویکرد طرح نشان داده شده است:

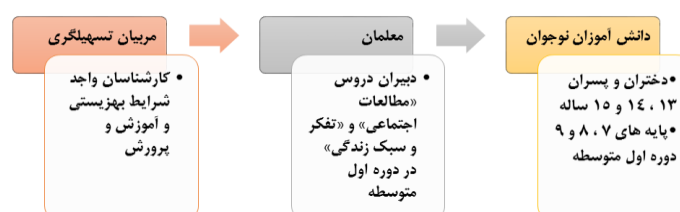
اهداف طرح

اهداف اصلی از اجرای این طرح عبارتند از: ۱- ارتقای توانمندی های دانش آموزان، و ۲- ایجاد و توسعه ظرفیت های مشارکت دانش آموزان برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی نوجوانان. برای تحقق این دو هدف اصلی، مجموعه اهداف عملیاتی که شفاف، قابل سنجش و دستیابی باشند، به صورت زیر مشخص شده است:

- ارتقای توانمندی های دانش آموزان
 - افزایش شناخت نسبت به مسائل و آسیب های اجتماعی دانش آموزان
 - اصلاح نگرش در جهت جمع گرایی و کارگروهي
 - افزایش مهارت های کارگروهي و مشارکتی
- ایجاد و توسعه ظرفیت های مشارکت دانش آموزان برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی نوجوانان
 - ایجاد ظرفیت برای تمرین و انجام فعالیت های مشارکتی
 - ایجاد سازوکار تشویقی ابتکارات جمعی دانش آموز
 - ایجاد و توسعه شبکه روابط مشارکتی دانش آموزان در کل کشور

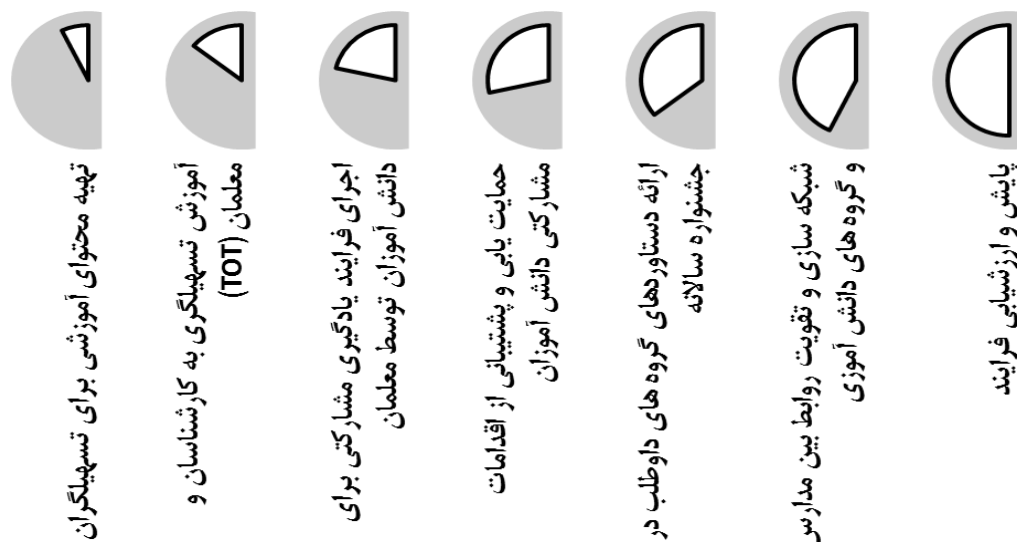
گروه هدف و ذینفعان

گروه هدف کلیدی در این طرح، نوجوانان دختر و پسر در سنین ۱۳، ۱۴ و ۱۵ سالگی هستند. بر این اساس، دانش آموزان پایه های تحصیلی ۷ و ۸ و ۹ دوره متوسطه اول به عنوان گروه هدف مشخص شده اند. علاوه بر نوجوانان دانش آموز، در جریان اجرای این طرح ضروری است تا تسهیلگرانی جهت پیشبرد فرایندهای مشارکتی همراه و حامی دانش آموزان باشند. بدین منظور پیش بینی شده است که کارشناسان آموزش دیده واجد شرایط سازمان بهزیستی و وزارت آموزش و پرورش و همچنین ترجیحاً معلمان و دبیران دروس «مطالعات اجتماعی» و «تفکر و سبک زندگی» در دوره اول و دوم متوسطه، به عنوان گروه هدف مرتبط در جریان برگزاری کارگاه های آموزشی، مهارت ها و توانایی های تسهیلگری را جهت درگیر شدن در فرایند اجرای این برنامه آموزش ببینند. در نمودار زیر، مجموعه گروه های هدف طرح نشان داده شده است:

روش و فرایند اجرای طرح

نظر به محوریت رویکرد دارایی- مبنا و تاکید بر مشارکت، راهبرد و روش اجرای این طرح مبتنی بر اطلاع رسانی و آگاه سازی، آموزش، تسهیلگری گفتگو و فعالیت های گروهی، ظرفیت سازی، حمایت یابی، و شبکه سازی است. در واقع، این راهبردها به عنوان اصول راهنما در مراحل مختلف این طرح مدنظر قرار گرفته و بر این اساس برنامه عملیاتی در ۷ گام طراحی شده است. در نمودار زیر، گام های هفتگانه طرح به تصویر آمده است:

در جدول زیر، فرایند اقدامات و ملزومات مربوط به هر گام توصیف شده است:

شماره گام ها	عنوان گام ها	فرایند اقدامات و ملزومات
۰	مقدمات و هماهنگی های اولیه	<ul style="list-style-type: none"> - عقد تفاهم نامه های اولیه و صدور بخش نامه ها و شیوه نامه ها - فراخوان و اطلاع رسانی به مدارس
۱	تهیه محتوای آموزشی برای تسهیلگران	<ul style="list-style-type: none"> - تهیه محتوای آموزشی برای معلمانی که در مدارس نقش تسهیلگر را به عهده خواهند گرفت. - این محتوا از طریق فراخوان و سفارش به متخصصان این حوزه تهیه خواهد شد.
۲	آموزش تسهیلگری به کارشناسان و معلمان (TOT)	<p>مباحث نظری و عملی تسهیلگری توسط متخصصان این حوزه در یک کارگاه ۴ روزه به کارشناسان منتقل خواهد شد. افراد حاضر در این کارگاه موظف هستند که در استان ها یا برگزاری کارگاه آموزشی برای معلمان مدارس منتخب مطالب آموزشی را منتقل نمایند. سرفصل های آموزشی این کارگاه عبارتند از:</p> <ul style="list-style-type: none"> - تاریخچه و مبانی رهیافت های مشارکت - چالش های مشارکت و کار گروهی - اصول کار تیمی - مبانی و مهارت های تسهیلگری - مبانی و روش های ارزیابی و برنامه ریزی مشارکتی - مبانی مسائل و آسیب های اجتماعی
۳	اجرای فرایند یادگیری مشارکتی برای دانش آموزان توسط معلمان	<ul style="list-style-type: none"> - تشکیل گروه های داوطلب دانش آموزی <ul style="list-style-type: none"> ○ پیشنهاد می شود که یک دوره آموزشی پایه برای همه دانش آموزان یک کلاس برگزار شود و پس از آن، دانش آموزان داوطلب برای شرکت در جلسات طرح ثبت نام شوند. ○ پس از تشکیل گروه، فرایند یادگیری مهارت های کار گروهی و مشارکتی توسط معلمان آغاز می شود.

شماره گام ها	عنوان گام ها	فرایند اقدامات و ملزومات
		<ul style="list-style-type: none"> - ارزیابی مشارکتی مسائل و آسیب های اجتماعی توسط دانش آموزان <ul style="list-style-type: none"> ○ شناسایی و دسته بندی مسائل و آسیب ها ○ اولویت بندی مسائل و آسیب های اجتماعی ○ ریشه یابی مسائل و آسیب ها ○ شناسایی ظرفیت ها و توانایی ها - برنامه ریزی مشارکتی برای ارتقای عوامل محافظ توسط دانش آموزان <ul style="list-style-type: none"> ○ تعیین اهداف مشترک گروهی ○ طراحی راهکارها ○ تقسیم کار و برنامه زمان بندی - اجرای اقدامات مشارکتی توسط دانش آموزان
۴	حمایت یابی و پشتیبانی از اقدامات مشارکتی دانش آموزان	<ul style="list-style-type: none"> - برقراری ارتباط با انجمن اولیاء دانش آموزان - شناسایی حامیان بالقوه در سطح محلی (خیرین، سمن ها، هیئت های مذهبی، مساجد و ...) - تشکیل کمیته بررسی طرح های پیشنهادی مدارس <ul style="list-style-type: none"> ○ اعضای کمیته: با حضور نمایندگان مدارس، بهزیستی، و اولیای دانش آموزان ○ وظیفه کمیته: ارزیابی طرح های دانش آموزی، رتبه بندی طرح ها، پیگیری و هماهنگی برای حمایت از طرح های دارای اولویت - ارائه فعالیت های مشارکتی دانش آموزان و درخواست حمایت
۵	ارائه دستاوردهای گروه های داوطلب در جشنواره سالانه	<ul style="list-style-type: none"> - دستاوردهای گروه های داوطلب در استان ها جمع آوری شده و به دبیرخانه ای مستقر در ستاد کشوری سازمان بهزیستی ارسال خواهد شد. این دستاوردها توسط کمیته ای متشکل از نمایندگان وزارت آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و صاحب نظران دانشگاهی مورد بررسی و داوری قرار خواهد گرفت و به ده فعالیت برتر جوایزی تقدیم خواهد شد. - این برنامه در جشنواره سالانه «نوجوان سالم» که از طرف وزارت آموزش و پرورش به طور سالانه برگزار می شود، ارائه خواهد شد.
۶	شبکه سازی و تقویت روابط بین مدارس و گروه های دانش آموزی	<ul style="list-style-type: none"> - به منظور تبادل تجارب میان دانش آموزان و همچنین معلمان در جریان برگزاری جشنواره، نشست های هم اندیشی و کارگاه های مشورتی جهت بررسی درس های آموخته تشکیل می شود. - دستاوردها و تجارب موفق گروه ها ثبت شده تا در قالب گزارش برای سال های بعد مورد استفاده قرار گیرد. - بانک اطلاعات گروه های دانش آموزی ثبت شده تا در برنامه سال بعد نیز پیگیری شده و جهت تقویت و پایداری آنها دوره هایی برگزار شود.
۷	پایش و ارزشیابی فرایند	<ul style="list-style-type: none"> - در طول فرایند اجرای طرح، در تمامی مراحل، عملکرد معلمان در مدارس توسط کارشناسان و تسهیلگران ارشد مورد پایش و نظارت قرار می گیرد. - هر ارزیاب موظف است که در طول سال دو بار از هر مدرسه ای بازدید داشته باشد و گزارش آن را به طور مستند به استان مربوطه ارائه دهد. - در پایان اجرای سالانه طرح نیز میزان دستیابی به اهداف و خروجی های مورد انتظار سنجیده شده و دستاوردها و اثرات برای پیگیری از آسیب های اجتماعی اثرسنجی می گردد.

سطح پوشش طرح

این طرح به صورت پایلوت در ۳۱ استان کشور و در هر استان در ۱۰ مدرسه و در هر مدرسه در ۳ کلاس ۸، ۷ و ۹ متوسطه اول به اجرا در می آید. پیش بینی می شود در پایان اسفند ماه حدود ۳۱۰۰۰ دانش آموز از این آموزش ها بهره مند شده باشند.

شاخص های طرح	۱۳۹۵-۱۳۹۶
تعداد دانش آموز	۳۱,۰۰۰
تعداد مدارس	۳۱۰
تعداد معلم	۳۱۰
تعداد تسهیلگر استانی	۶۲
تعداد تسهیلگر کشوری	۴

برنامه زمان بندی

در جدول زیر، به تفکیک گام های هفتگانه، زمان بندی پیش بینی شده برای اجرای طرح ذکر شده است:

گام ها	مراحل و فعالیت ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	اسفند
۰	مقدمات و هماهنگی های اولیه											
۱	تهیه محتوای آموزشی برای تسهیلگران											
۲	آموزش تسهیلگری به کارشناسان و معلمان (TOT)											
۳	اجرای فرایند یادگیری مشارکتی برای دانش آموزان توسط معلمان											
۴	حمایت یابی و پشتیبانی از اقدامات مشارکتی دانش آموزان											
۵	ارائه دستاوردهای گروه های داوطلب در جشنواره سالانه											
۶	شبکه سازی و تقویت روابط بین مدارس و گروه های دانش آموزی											
۷	پایش و ارزشیابی فرایند											

سازمان اجرا

جهت تقسیم کار سازمانی درون بخشی و بین بخشی جهت اجرای طرح هماهنگی میان مدیران مرتبط در دفتر مراقبت در برابر آسیب های اجتماعی وزارت آموزش و پرورش (معاونت پرورشی و تربیت بدنی) و دفتر پیشگیری از آسیب های اجتماعی سازمان بهزیستی (مرکز توسعه پیشگیری) در قالب تشکیل کمیته راهبری طرح که به صورت ماهانه تشکیل جلسه می دهد، صورت می پذیرد.

منابع مرتبط

- انجمن جامعه شناسی ایران (۱۳۹۳) «مجموعه نه جلدی مقالات منتشر شده از دومین همایش ملی آسیب های اجتماعی ایران»، تهران: نشر آگه.
- پاک سرشت، سلیمان (۱۳۹۴) «سرمایه اجتماعی در ایران: وضعیت، چالش ها و راهبردها»، همدان: نور علم.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۳) «مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک رابطه آسیب ها و انحرافات اجتماعی با مشارکت اجتماعی»، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- صالحی امیری، سیدرضا و شهرداد امیرانتخابی (۱۳۹۱) «راهکارهای ارتقای سرمایه اجتماعی در کشور با توجه به سند چشم انداز بیست ساله نظام»، فصلنامه راهبرد، سال ۲۲، شماره ۶۶، صص ۶۱-۸۴.
- صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۸) آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات اجتماعی)، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
- طباطبایی، موسی و الهه آتش نفس (۱۳۹۰) «بررسی عوامل مستعدکننده و بازدارنده بروز آسیب های اجتماعی در دانش آموزان» مجله رشد، دوره ششم، شماره ۴.
- عبداللهی، محمد (۱۳۸۱) آسیب های اجتماعی و روند تحول آن در ایران، در مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب های اجتماعی در ایران، تهران: نشر آگه.
- عبداللهی، محمد و میرطاهر موسوی (۱۳۸۶) «سرمایه اجتماعی در ایران؛ وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان شناسی گذار»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۵.
- عربستانی، مهرداد (۱۳۹۳) پیشگیری از آسیب های اجتماعی: آسیب های اجتماعی نوپدید، نظریات و راهکارها، مقدمه گزیده مقالات همایش سازمان بهزیستی کشور، تهران: نشر فرهنگ.
- غفاری، غلامرضا و احمدرضا اسماعیلی (۱۳۹۰) «سرمایه اجتماعی و امنیت انتظامی»، تهران: جامعه شناسان.
- کوهی، کمال (۱۳۹۲) «جوانان و آسیب های اجتماعی؛ تبیین جامعه شناختی انحرافات اخلاقی دانش آموزان دبیرستانی در استان آذربایجان شرقی»، فصلنامه دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال سوم، شماره سوم.
- موسوی، میرطاهر و ملیحه شیان (۱۳۹۴) «سرمایه اجتماعی و سلامت اجتماعی: مفاهیم و رویکردها»، تهران: آگه.